

2 El benestar als centres educatius a Catalunya. Una anàlisi del projecte PISA-2009 des de la perspectiva dels estudiants i directors

Alba Castejón, Adrià Zancajo i Ferran Ferrer¹

¹. Grup d'Anàlisi de Polítiques Educatives i de Formació (GAPEF) i Grup Interdisciplinari de Polítiques Educatives (GIPE) a la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'estudi de les escoles efectives s'ha centrat en l'anàlisi dels factors de centre que permeten compensar les característiques individuals i familiars dels alumnes, així com l'entorn social en què està situat el centre. És en aquest sentit que l'anàlisi de l'entorn d'aprenentatge i de la cultura del centre ha pres una rellevància especial a l'hora d'explicar el paper del centre escolar en el rendiment acadèmic dels seus alumnes.

Des d'aquest punt de vista el Programme for International Student Assessment (PISA) aporta una visió interessant sobre els factors que influeixen en el benestar dels centres, perquè proporciona la mirada concreta dels estudiants i directors. L'objectiu d'aquest capítol és analitzar les variables relacionades amb el benestar als centres educatius —la relació estudiants-professors, el clima de disciplina a l'aula, les actituds cap al centre escolar, els factors dels estudiants que afecten el clima, els factors dels docents que afecten el clima, així com el lideratge del director o la directora— pel que fa a l'alumnat català i els seus resultats en lectura.

L'estructura del capítol respon a la voluntat d'explorar, per una banda, la mirada dels estudiants respecte a elements del benestar al centre i, per una altra, quina és la percepció dels directors/es sobre aquest mateix concepte. En primer lloc, es presenten les principals característiques del projecte PISA, ja que ha estat la font de dades —concretament la darrera edició del 2009— que s'ha utilitzat per realitzar l'anàlisi sobre els factors que afecten el benestar al centre. A continuació s'exposa un breu

resum sobre alguns dels estudis que han aprofundit en els factors escolars i de clima de centre. Els dos apartats següents estan dedicats a l'anàlisi dels principals resultats obtinguts a Catalunya a partir de les respostes dels alumnes i directors a un conjunt de qüestions referents als factors que condicionen el benestar al centre. Per últim, es recull una síntesi dels resultats més rellevants del capítol.

EL PROJECTE PISA

L'anàlisi que es presenta en aquest capítol s'ha realitzat a partir de dades provinents de l'edició 2009 del PISA. El projecte PISA és dissenyat i dut a terme per l'OCDE des de l'any 2000 i en els últims anys aquesta avaluació de caràcter internacional ha pres una rellevància especial en la recerca educativa internacional. A continuació presentem, de manera breu, algunes de les característiques principals d'aquest projecte:

- La població objectiu del PISA és l'alumnat de 15 anys, independentment del curs on estigui matriculat.
- S'avaluen tres competències: lectora, matemàtica i en ciències. En cadascuna de les edicions, cada tres anys, s'estableix una de les àrees com a principal, i s'amplia l'anàlisi dels resultats d'aquesta competència. En l'edició del 2009 la competència principal va ser la comprensió lectora. Els continguts avaluats no tenen cap mena de relació amb els currículums nacionals.
- Durant l'avaluació s'administren qüestionaris de context als alumnes i a les direccions dels centres. Aquests qüestionaris permeten obtenir dades relatives al nivell socioeconòmic de cada alumne, les estratègies d'aprenentatge i les característiques dels centres.
- En l'última edició hi han participat setanta-quatre països, dels quals trenta-quatre són membres de l'OCDE. En el cas d'Espanya, la mostra s'ha ampliat a catorze comunitats autònomes i dues ciutats autònomes. Aquesta ampliació de la mostra permet l'anàlisi de dades representatives per Catalunya.
- En els últims anys el PISA s'ha convertit en un referent per a la recerca educativa, tant per la qualitat de la metodologia utilitzada com pel rigor i la complexitat dels instruments estadístics utilitzats.

LA INTERPRETACIÓ DE LES DADES D'ALUMNES I CENTRES

La mateixa OCDE adverteix que cal tenir en compte algunes qüestions a l'hora d'interpretar les dades provinents del qüestionari d'alumnes i centres. En aquest sentit, s'afirma que la informació aportada pels estudiants i directors/es pot estar influenciada per les diferències culturals, les percepcions o les experiències pròpies. Concretament, i en el cas de la informació relativa a l'entorn d'aprenentatge, en el mateix informe PISA-2009 s'afirma el següent:

«Les dades presentades en aquest capítol han de ser interpretades amb cautela. Els estudiants i directors en diferents països, o fins i tot en diferents escoles d'un mateix país, poden no aplicar el mateix criteri quan avaluen el clima escolar. Per exemple, els directors en països amb un baix nivell d'absentisme en general poden considerar un modest nivell d'absentisme a la seva escola com un problema disciplinari important. Mentre que els estudiants acostumen a considerar el clima disciplinari des de la perspectiva de les seves experiències en altres classes o escoles, en lloc de mesurar-lo respecte a un estàndard objectiu o una mitjana nacional. A més, els enquestats poden ajustar les seves respostes en la creença que les seves percepcions genuïnes poden ser considerades inacceptables dins de la seva societat.»

(OCDE, 2010: 80)

És per això que l'anàlisi que segueix a continuació se centra en les dades obtingudes a Catalunya, ja que és la nostra àrea d'estudi. Ens abstenim, així, de fer una comparació a escala internacional, autonòmica, etc.

REVISIÓ DE LA LITERATURA

El benestar als centres, entès com un element principal de l'entorn d'aprenentatge de l'alumnat, ha estat àmpliament estudiat els últims anys. Múltiples recerques han explorat factors relacionats amb el benestar a les escoles, tant provinents dels mateixos alumnes com dels centres en general. Per intentar contextualitzar el tema,

assenyalem a continuació aquells elements de benestar que tendeixen a associar-se amb el rendiment acadèmic dels estudiants, així com amb el seu desenvolupament socioafectiu.

Seguint Marks (2010) podem diferenciar dues categories de factors relacionats amb el benestar als centres: els factors de centre i els factors d'alumne. S'entenen per factors de centre aquells que els i les estudiants escolaritzats en una mateixa escola comparteixen pel fet d'assistir-hi; en canvi, els factors de l'alumne són aquells que un/a estudiant posseeix de manera individual. Diversos estudis apunten, per exemple, que l'organització escolar pot ser un element de promoció del rendiment acadèmic de l'alumnat, entenent que un clima basat en el consens, els valors i les activitats compartides, un lideratge democràtic, l'empoderament dels docents, entre altres, formen part d'un entorn d'aprenentatge que pot fomentar la millora dels resultats dels estudiants (Jennings i Greenberg, 2009; Marks, 2010).

D'altra banda, Marks (2010) assenyalava també els factors d'alumne que formen part de l'entorn d'aprenentatge; aquests serien les relacions de l'estudiant amb els seus professors així com les actituds dels alumnes envers les seves escoles. Aquests factors es relacionen amb el rendiment acadèmic, ja que els estudiants amb actituds positives vers els seus centres i professors tendeixen a assolir nivells més bons de rendiment (Gamoran, 1993; Crosnoe, Johnson i Elder, 2004). Així mateix, un clima de disciplina *pobre* s'associa amb nivells de rendiment inferiors (Gamoran i Nystrand, 1992; Marks, 2010).

Tot i això, Marks (2010) conclou que els factors de centre no tenen un rol decisiu en el rendiment dels estudiants, mentre que aspectes de l'escolarització com la percepció dels estudiants, sí que tenen un impacte en els seus nivells d'èxit.

EL BENESTAR ALS CENTRES AL PISA

Per aproximar-nos al benestar als centres catalans utilitzem alguns dels índexs que el PISA construeix per analitzar l'entorn d'aprenentatge dels estudiants. Una part dels

índexs estan construïts mitjançant les percepcions dels alumnes, a partir de les respostes a les preguntes del *qüestionari de context dels estudiants*. Altres índexs s'elaboren a partir de les respostes que els directors i les directores dels centres escolars donen en el *qüestionari de centres*.

Els índexs que il·lustren les percepcions de l'alumnat, i a partir dels quals treballarem en aquest capítol, són el *clima de disciplina a l'aula*, la *relació alumnes-professors* i les *actituds cap a l'escola*. D'altra banda, els índexs elaborats a partir de la percepció de la direcció dels centres que treballarem en aquest capítol són el *lideratge del director o la directora del centre*, el *comportament dels alumnes* i el *comportament del professorat*.

Índexs elaborats a partir del qüestionari d'alumnes

L'índex de *clima de disciplina a l'aula* fa referència a la percepció dels alumnes en relació amb el que passa dins l'aula i es construeix a partir de la freqüència amb què es produeixen algunes de les accions següents durant les classes de llengua: si *els estudiants no escolten el professor o la professora*, si *hi ha soroll i desordre* o si *els alumnes no poden treballar bé*, entre altres. Cal recordar que les respostes dels estudiants es basen en les seves experiències i les seves percepcions.

L'índex de *relació alumnes-professors* està elaborat a partir del grau d'acord o de desacord que els estudiants mostren amb algunes afirmacions en referència a les relacions que tenen amb el seu professorat: si consideren que *s'entenen amb els seus professors*, si creuen que *els docents estan interessats en el seu benestar*, o si pensen que *els docents els tracten bé*, entre altres.

Per últim, l'índex d'*actitud cap a l'escola* es deriva del nivell d'acord o desacord que l'alumnat mostra amb algunes afirmacions sobre les seves percepcions al voltant del seu centre escolar. Algunes d'aquestes afirmacions són si *l'escola ha estat una pèrdua de temps*; si *l'escola m'ha ajudat a tenir més confiança per prendre decisions*, o si *l'escola m'ha ensenyat coses que podran ser-me útils en el món laboral*.

Índexs elaborats a partir del qüestionari de directors

L'índex de *comportament dels estudiants* fa referència a aquells factors relacionats amb l'alumnat que el director/a del centre considera que dificulten l'aprenentatge dels estudiants. Alguns d'aquests factors són: *absentisme de l'alumnat, comportaments disruptius de l'alumnat a l'aula, ús de drogues o alcohol pels alumnes, presència de fenòmens com l'assetjament escolar*.

L'índex de *comportament dels docents* fa referència a aquells factors relacionats amb el professorat que afecten el clima escolar, i es deriva de la mesura amb què els directors dels centres consideren que l'aprenentatge del seu alumnat es veu obstaculitzat, per exemple, per algun dels factors següents: *els docents tenen baixes expectatives dels estudiants, el professorat no atén les necessitats individuals dels alumnes, el personal té resistències al canvi, hi ha absentisme del professorat*, entre altres.

L'índex de *lideratge del director del centre* està format a partir de les respostes que el mateix director o directora del centre dóna sobre la freqüència amb què ha realitzat certes actuacions al voltant de la gestió del centre durant el curs escolar anterior. Algunes d'aquestes accions són, per exemple, *assegurar-se que el professorat treballa en funció dels objectius educatius del centre, prendre la iniciativa per parlar amb un/a professor/a quan té problemes a classe, informar el professorat de les alternatives de posar-se al dia i reciclar-se professionalment, o bé parar atenció als comportaments perjudicials a les classes*, entre altres.

El benestar als centres des de la perspectiva de l'alumnat

En aquest apartat del capítol presentem els resultats principals provinents de l'anàlisi de les respostes dels alumnes a les qüestions relatives al clima de disciplina a l'aula, la relació estudiant-professor o l'actitud cap a l'escola, així com dels índexs construïts a partir de les respostes dels estudiants.

EL CLIMA DE DISCIPLINA A L'AULA

El clima de disciplina a l'aula ha estat avaluat a l'estudi PISA-2009 a partir de la percepció que els mateixos alumnes tenen respecte a algunes situacions que es donen durant les seves classes de català. La valoració que els estudiants fan d'aquestes situacions permeten l'elaboració d'un índex numèric, mitjançant el qual es poden realitzar diversos càlculs i aproximacions. De totes maneres, no deixa de ser interessant analitzar, en primer lloc, el clima de disciplina a l'aula a partir de les respostes a les preguntes que responen els estudiants, per tal d'adquirir una mirada més concreta sobre les percepcions de l'alumnat català vers el clima que es viu a les seves classes de llengua.

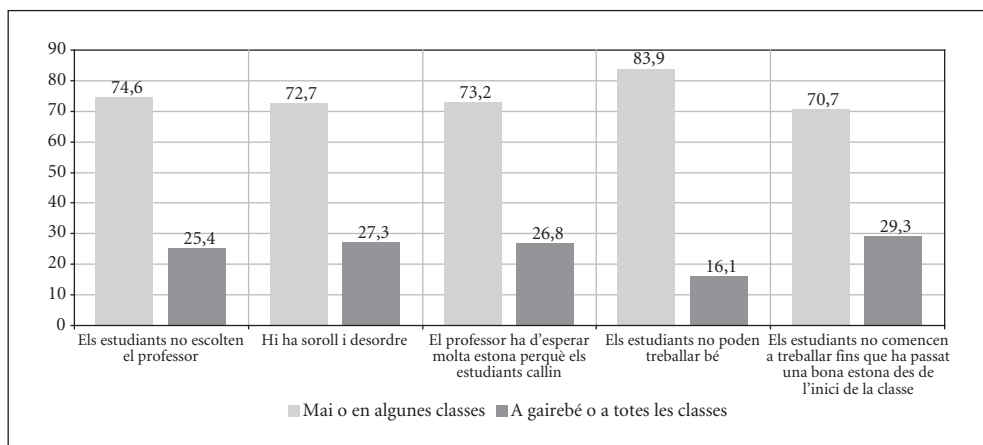
La valoració que fan els estudiants del seu clima d'aula es basa en la resposta a la pregunta següent: «Amb quina freqüència es produeixen aquestes situacions en les classes de català?». Es plantegen cinc situacions referents a possibles circumstàncies disruptives en una aula, i els alumnes poden escollir entre quatre respostes possibles: «mai o gairebé mai», «en algunes classes», «a gairebé totes les classes», o «a totes les classes».

El gràfic 1 mostra quines són les respostes dels alumnes a la pregunta formulada amb anterioritat. Per facilitar l'anàlisi, s'han agregat les respostes en dos grups, segons la freqüència amb què es produeixen les situacions: «mai o en algunes classes» i «a gairebé totes o a totes les classes». Tal i com s'observa, molt majoritàriament l'alumnat català constata que a les seves classes de llengua es produeixen situacions disruptives de manera poc freqüent. De totes maneres, és interessant destacar que hi ha un percentatge prou elevat d'estudiants —pels volts del 20%— que assenyalen que s'hi produeixen situacions de tipus disruptiu de manera freqüent.

Així, un de cada quatre alumnes catalans afirma que durant les seves classes de llengua els estudiants no escolten el professor, que hi ha soroll i desordre, que el professor ha d'esperar molta estona perquè els estudiants callin i que no comencen a treballar fins passada una bona estona de l'inici de la sessió. Tot i que en menor mesura, hi ha una part de l'alumnat que considera que a les seves classes no es pot treballar bé.

Gràfic 1.

Amb quina freqüència es produeixen aquestes situacions en les classes de català?

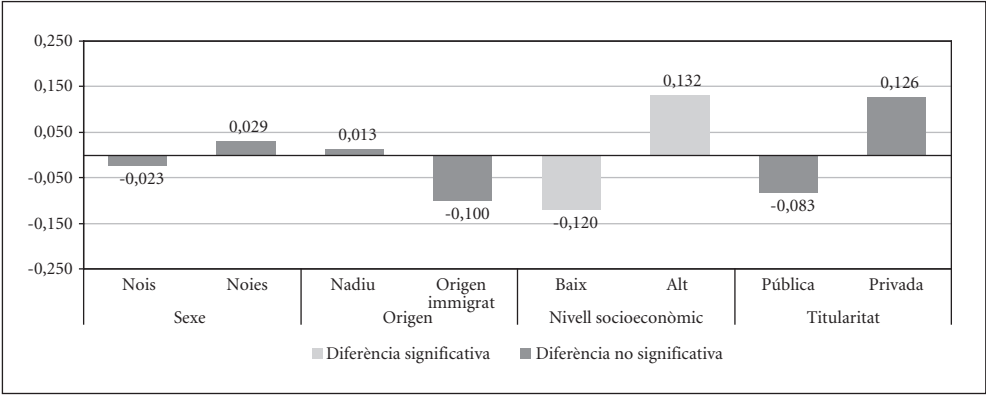
Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Tot i que les freqüències de resposta ens aporten una informació general, cal considerar també si existeixen diferències en la valoració del clima de disciplina a l'aula en funció de les característiques de l'alumnat de Catalunya. El gràfic 2 mostra si aquestes diferències existeixen, o no, en funció del sexe, de l'origen, del nivell socioeconòmic i de la titularitat del centre on està escolaritzat l'alumnat. Aquesta anàlisi es realitza mitjançant el valor mitjà de l'índex de *clima de disciplina a l'aula*, en què els valors més alts representen una millor valoració del clima de disciplina a les sessions de català. S'observa com les diferències en funció del sexe, de l'origen i de la titularitat del centre són inexistents (estadísticament no significatives), mentre que sí que s'observen diferències en funció del nivell socioeconòmic.

A banda de descriure la valoració del clima de disciplina a l'aula, considerem oportú analitzar com el clima d'aula —a partir de la percepció que en tenen els estudiants— es tradueix en diferències de rendiment en la lectura segons els nivells de l'índex. El gràfic 3, mostra la puntuació en lectura que han obtingut a la prova PISA-2009 els estudiants

Gràfic 2.

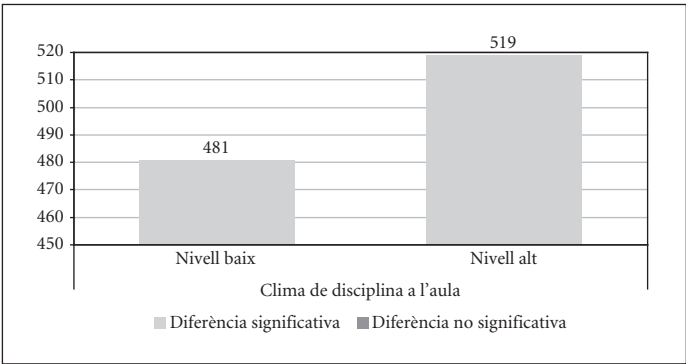
Diferències en l'índex de clima de disciplina a l'aula segons les característiques de l'alumnat

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Gràfic 3.

Puntuació en lectura segons el clima de disciplina a l'aula

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

que tenen un nivell baix de l'índex de disciplina a l'aula (quartil inferior de l'índex) i els que tenen un nivell alt d'aquest índex (quartil superior).

Com es desprèn del gràfic, l'alumnat que fa una valoració més positiva del clima a les seves classes de català obté 519 punts en lectura, mentre que l'alumnat que té una percepció més negativa obté 481 punts; per tant, els que diuen que tenen un clima més bo presenten més bons resultats en lectura; la diferència entre aquests dos grups d'estudiants és de 38 punts. Tot i així, s'ha de considerar la possible existència d'una doble causalitat. Per una banda, el bon clima a l'aula pot afavorir un bon nivell de rendiment però alhora els alumnes amb millor rendiment afavoreixen un bon clima a l'aula.

LA RELACIÓ ESTUDIANTS-PROFESSORS

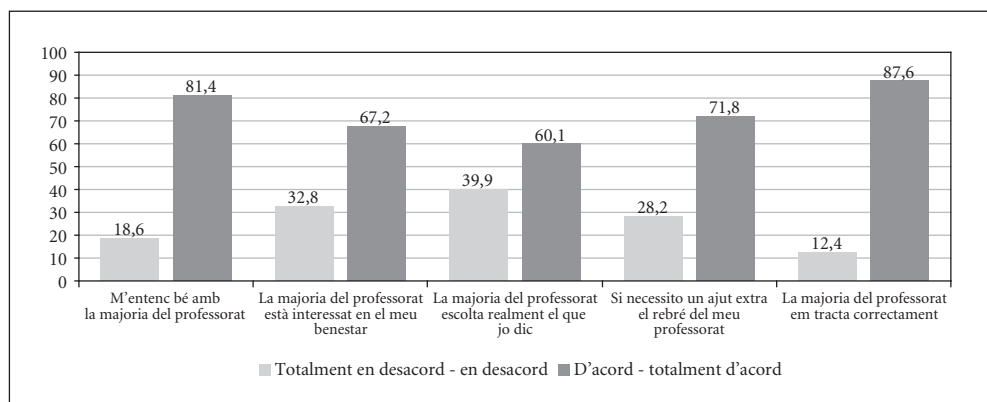
Un factor àmpliament estudiat en el món educatiu és la relació entre l'alumnat i els seus docents i com aquesta està relacionada amb el rendiment acadèmic dels primers. Tal i com passava amb el clima de disciplina a l'aula, el PISA estudia les relacions entre els estudiants i els seus professors a partir de les respostes que els estudiants donen al qüestionari de context. Mitjançant aquestes respostes s'elabora un índex numèric. En primer lloc, com hem fet amb el clima d'aula, analitzarem les respostes que l'alumnat ha donat sobre la seva relació amb els docents, i a continuació explorarem més concretament alguns elements de la relació estudiants-professors.

La pregunta que han de respondre els alumnes és la següent: «en quina mesura estàs d'acord o en desacord amb les afirmacions següents al voltant dels professors de la teva escola?». Els estudiants poden escollir entre quatre respostes possibles: «totalment en desacord», «en desacord», «d'acord» o «totalment d'acord». El gràfic 4 mostra com es distribueixen les respostes de l'alumnat, agregades en dos grups: «totalment en desacord - en desacord» o «d'acord - totalment d'acord».

Són molt majoritàries les opinions de l'alumnat que considera que les relacions amb els seus docents són satisfactòries. Així, gairebé nou de cada deu alumnes consideren que el seu professorat els tracta de manera correcta i vuit de cada deu consideren que s'hi entenen bé. Tot i això, pels volts del 30% dels alumnes no creuen que el seu professorat estigui interessat en el seu benestar o que els oferiria ajut extra en cas que ho necessessin. Per últim, cal subratllar que aproximadament quatre de cada deu alumnes pensen que els seus docents no escolten realment el que ells diuen.

Gràfic 4.

En quina mesura estàs d'acord o en desacord amb les afirmacions següents al voltant dels professors de la teva escola?

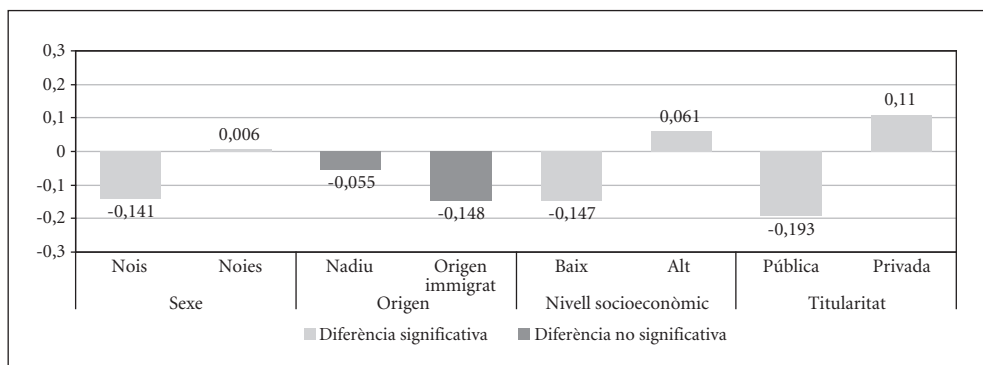
Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

La valoració que fan els alumnes de les relacions que tenen amb els seus professors poden variar en funció de certes característiques de l'alumnat, com ara el sexe, l'origen, el nivell socioeconòmic o la titularitat del centre on estudien. És per això que presentem a continuació el gràfic 5, que mostra els valors de l'índex de relació estudiants-professors segons les característiques dels estudiants; valors més alts de l'índex signifiquen valoracions més positives de la relació que els alumnes tenen amb els seus docents.

Si ens fixem en les diferències segons el sexe, observem que aquestes són significatives a favor de les noies; és a dir, que elles valoren més positivament les relacions amb els seus docents que els nois. D'altra banda, no s'observen diferències segons l'origen de l'alumnat. En canvi, els estudiants de nivell socioeconòmic baix consideren que les seves relacions amb el professorat són pitjors que l'alumnat de nivell socioeconòmic alt; pel que fa la titularitat, s'observen diferències entre els estudiants de centres públics i els de centres privats. Aquests últims perceben les relacions amb els seus docents de manera més satisfactòria que l'alumnat de centres públics.

Gràfic 5.

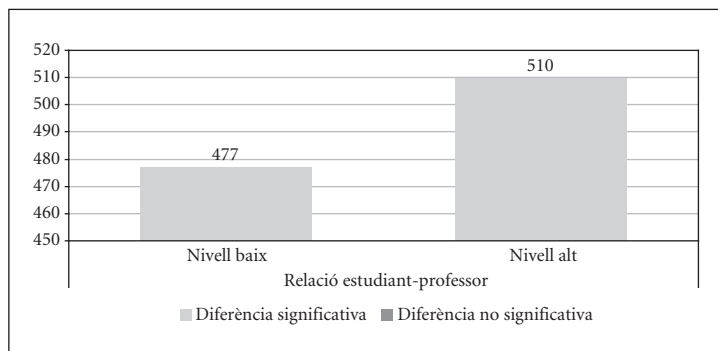
Diferències en l'índex de relació estudiant-professor segons les característiques de l'alumnat

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Gràfic 6.

Puntuació en lectura segons la relació estudiant-professor

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Per últim, el gràfic 6 mostra el rendiment en lectura en funció de l'índex de relació estudiants-professors, per l'alumnat que presenta un nivell més baix de l'índex (quartil inferior) i l'alumnat que presenta un nivell més alt (quartil superior). Tal i

com s'observa, els estudiants que valoren més positivament les relacions amb el seu professorat obtenen millors puntuacions que els seus companys que les valoren menys; la diferència és de trenta-tres punts.

L'ACTITUD CAP A L'ESCOLA

L'actitud envers l'escola és entesa pel PISA com les expectatives i valoracions dels estudiants sobre el seu centre escolar i els aprenentatges que hi desenvolupen. Així mateix, seguint el fil dels factors estudiats amb anterioritat —clima de disciplina a l'aula i relació estudiants-professors— fem una aproximació a les percepcions de l'alumnat català sobre aquest aspecte, amb una descripció inicial mitjançant les preguntes que responen els estudiants i les diferències que es donen entre grups i a continuació observant quina relació té l'actitud envers l'escola amb la puntuació en lectura.

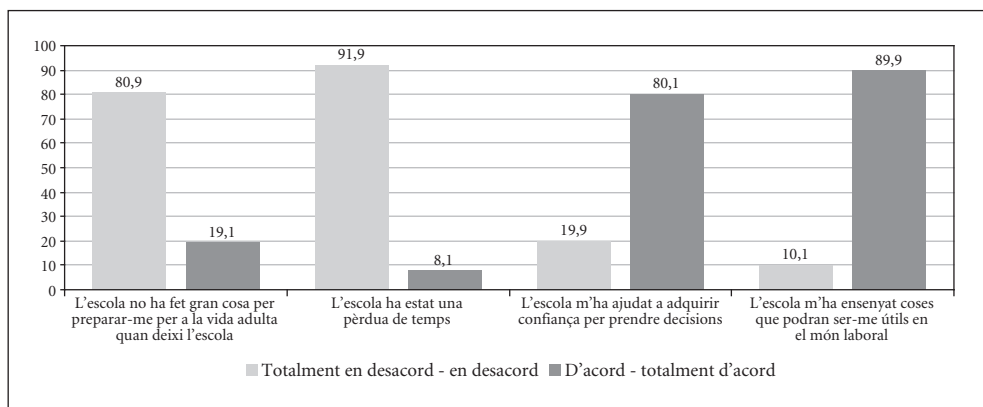
Per tal d'obtenir informació sobre aquesta variable, els estudiants han de respondre la pregunta següent: «Pensa sobre el que has après al centre escolar: En quina mesura estàs d'acord o en desacord amb les afirmacions següents?». Davant de quatre afirmacions, els estudiants poden escollir entre quatre respostes possibles: «totalment en desacord», «en desacord», «d'acord» o «totalment d'acord». El gràfic 7 presenta la distribució de les respostes dels estudiants, agregant les quatre categories anteriors en dos grups, segons si estan “totalment en desacord - en desacord” o “d'acord - totalment d'acord”.

Tal i com es desprèn del gràfic, els estudiants catalans fan una valoració molt positiva dels seus centres escolars i dels beneficis que els aporta l'escolarització. Molt majoritàriament consideren que han après a l'escola i que aquests aprenentatges els seran útils durant la vida adulta i quan s'incorporin al món laboral.

D'altra banda, podem observar en el gràfic 8 que en funció de certes característiques de l'alumnat —sexe, origen, nivell socioeconòmic i titularitat del centre— no s'observen diferències pel que fa a les actituds dels estudiants envers l'escola. Així, podem dir que tant els nois com les noies fan una valoració similar de l'escola i dels seus aprenentatges,

Gràfic 7.

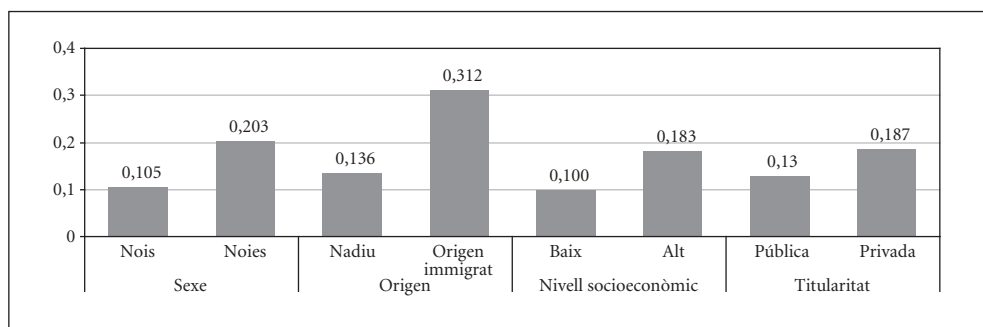
Pensa sobre el que has après al centre escolar: en quina mesura estàs d'acord o en desacord amb les afirmacions següents?

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Gràfic 8.

Diferències en l'índex de l'actitud envers l'escola segons les característiques de l'alumnat

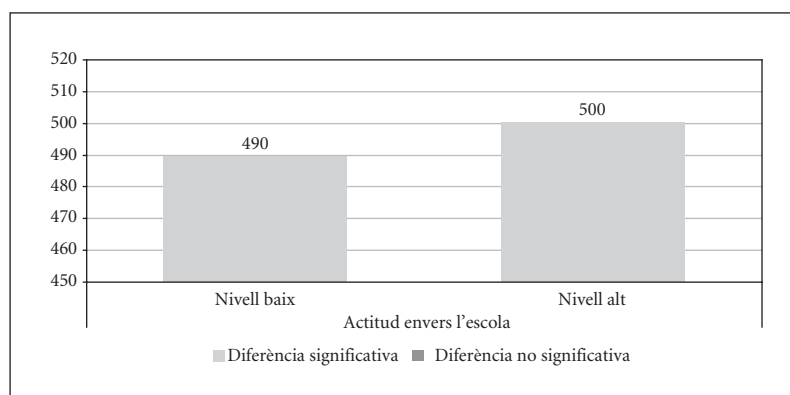
Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

igual que els alumnes nadius i els de famílies immigrades, els alumnes de nivell socio-econòmic alt i baix, i tant els que estan escolaritzats en centres públics com privats.

Ja per acabar la mirada al benestar als centres des de la perspectiva dels estudiants, mostrem a continuació el gràfic 9, que presenta la puntuació en lectura segons l'actitud dels alumnes envers l'escola. Cal dir que la diferència entre els que tenen un índex d'actitud envers l'escola baix i alt és de deu punts, que tot i que no és gaire elevada és estadísticament significativa.

Gràfic 9.

Puntuació en lectura segons l'actitud envers l'escola

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

El benestar als centres des de la perspectiva de les direccions dels centres

Els factors de benestar al centre, a banda de ser estudiats pel PISA a partir de les percepcions de l'alumnat, s'exploren també a partir de les aportacions de les direccions dels centres escolars mitjançant les respostes que es recullen en el qüestionari de centre. Cal recordar que el qüestionari de centre és respost per un membre de l'equip directiu, preferentment el director o la directora. En aquest cas, a diferència del que

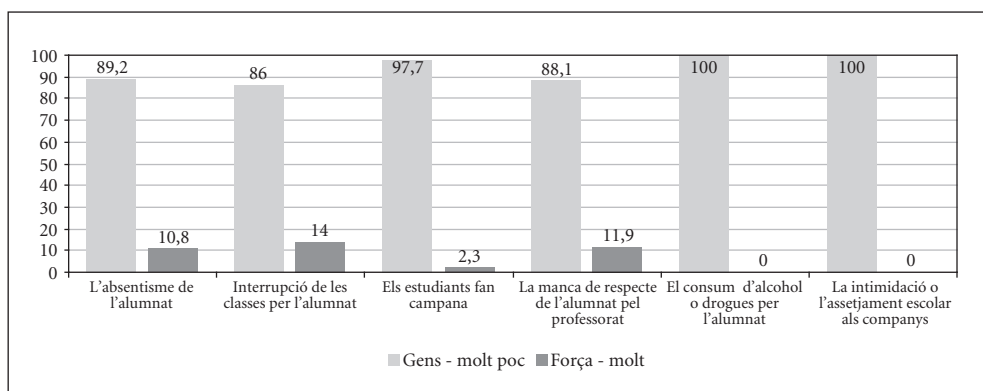
s'explorava en el qüestionari d'alumnes, s'analitzen els elements següents que incideixen en el benestar als centres: els factors relacionats amb els estudiants que afecten el clima escolar, els factors relacionats amb els docents que afecten el clima escolar i el lideratge dels directors o directores.

FACTORS RELACIONATS AMB ELS ESTUDIANTS

A continuació presentem les respostes dels directors i les directores a un seguit de preguntes relacionades amb els comportaments o actituds dels alumnes que afecten el clima escolar (gràfic 10). Per qüestions de representativitat estadística les respostes es mostren en funció del percentatge d'estudiants matriculats a escoles els directors de les quals han respost a cadascuna de les opcions. La pregunta que han de contestar els directors i les directores és la següent: «en quina mesura l'aprenentatge de l'alumnat del vostre centre es veu afectat pels fenòmens següents?». Hi ha quatre categories de resposta possibles: «gens», «molt poc», «força» i «molt». Cal advertir que, per facilitar la lectura de resultats, les quatre categories de resposta possibles s'han agrupat en dues.

Gràfic 10.

En quina mesura l'aprenentatge de l'alumnat del vostre centre es veu afectat pels fenòmens següents? (alumnat)

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Els resultats mostren com els comportaments de l'alumnat que poden afectar negativament el clima escolar són molt poc freqüents als centres de Catalunya, segons les direccions. En tot cas, es pot destacar que el 14% dels alumnes catalans assisteixen a centres en què la interrupció de les classes per l'alumnat és força freqüent o molt freqüent o que l'11,9% dels alumnes assisteixen a centres en què existeix una manca de respecte dels alumnes pel professorat. Sembla rellevant que cap dels alumnes avaluats al PISA-2009 no assisteixi a un centre el director o la directora del qual consideri que l'assetjament escolar o el consum de drogues siguin elements que distorsionen l'aprenentatge i que malmetin el clima del seu centre escolar. Sembla que, en línies generals, els i les estudiants dels centres catalans no presenten comportaments que afectin negativament el clima escolar i, per tant, el seu aprenentatge.

A partir de les respostes dels directors i les directores a les preguntes anteriors es construeix l'índex de factors relacionats amb els estudiants que afecten l'aprenentatge. Puntuacions superiors d'aquest índex indiquen un millor comportament de l'alumnat. A continuació analitzem el valor de l'índex segons la titularitat del centre, ja que sembla interessant examinar si en funció de la titularitat dels centres les consideracions dels directors i les directores sobre l'alumnat varien.

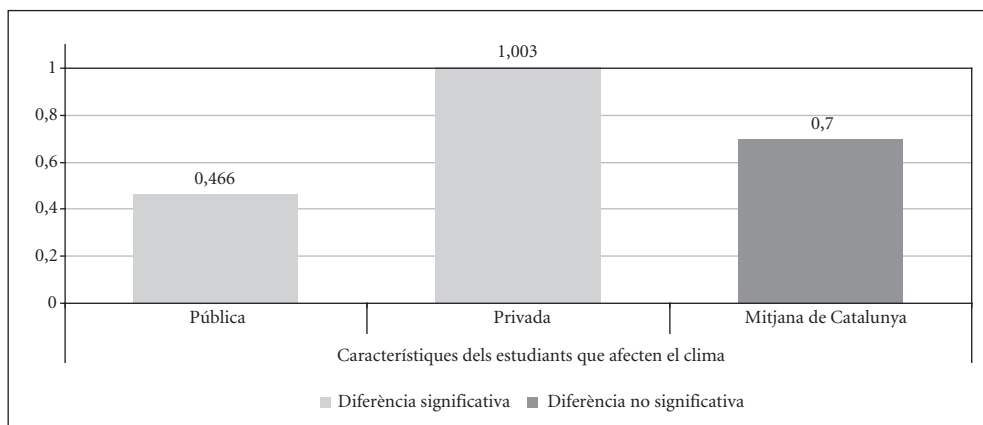
En el gràfic 11 s'observa com el valor és superior, i estadísticament significatiu, en els centres de titularitat privada respecte als centres públics. Això ens indica que el comportament dels estudiants, així com els factors associats a aquests en relació amb el clima i l'aprenentatge, són valorats més positivament pels directors i les directores dels centres privats.

Per últim, el gràfic 12 presenta les diferències de puntuació en lectura entre els alumnes que assisteixen a centres en què l'índex de factors dels estudiants que afecten el clima se situa en un nivell baix (quartil inferior de l'índex) i els alumnes d'aquells centres en què aquest valor se situa en un nivell alt (quartil superior de l'índex).

Com s'observa en el gràfic, la diferència entre cadascun dels subgrups d'alumnes és de trenta-cinc punts. El fet que aquesta diferència sigui estadísticament significativa ens mostra que el comportament dels alumnes, valorat des de la perspectiva dels directors i directores dels centres, afecta el rendiment acadèmic.

Gràfic 11.

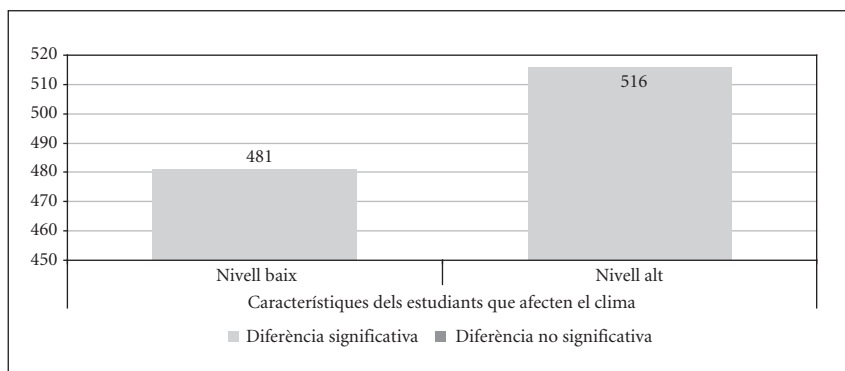
Índex de factors relacionats amb els estudiants que afecten l'aprenentatge, segons la titularitat

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Gràfic 12.

Puntuació en lectura segons l'índex de factors dels estudiants que afecten el clima

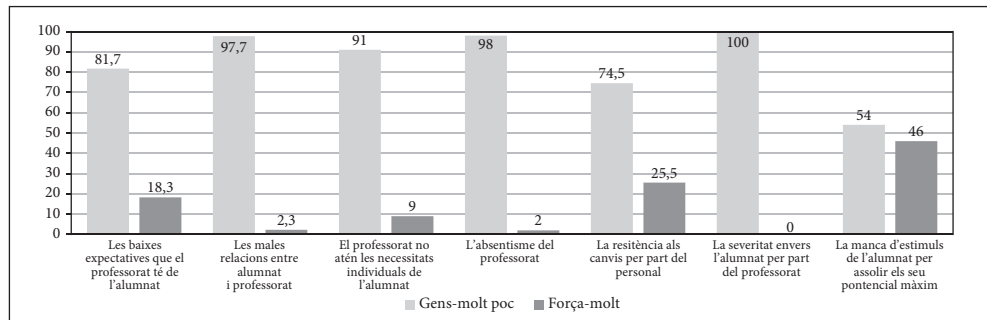
Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

FACTORS RELACIONATS AMB EL PROFESSORAT

Seguint el mateix patró que en el subapartat anterior, presentem les respostes dels directors i les directores a un seguit de preguntes en relació amb els factors relacionats amb el professorat que afecten el clima escolar (gràfic 13). De la mateixa manera que en el subapartat anterior, els resultats es presenten en funció del percentatge d'alumnes que assisteixen als centres els directors dels quals han contestat a qualsevol de les respostes possibles. Així, en aquest cas, els directors i directores han de respondre a la pregunta «En quina mesura l'aprenentatge de l'alumnat del vostre centre es veu afectat pels fenòmens següents?», tenint com a respostes possibles «gens», «molt poc», «força» i «molt».

Gràfic 13.

En quina mesura l'aprenentatge de l'alumnat del vostre centre es veu afectat pels fenòmens següents? (professorat)

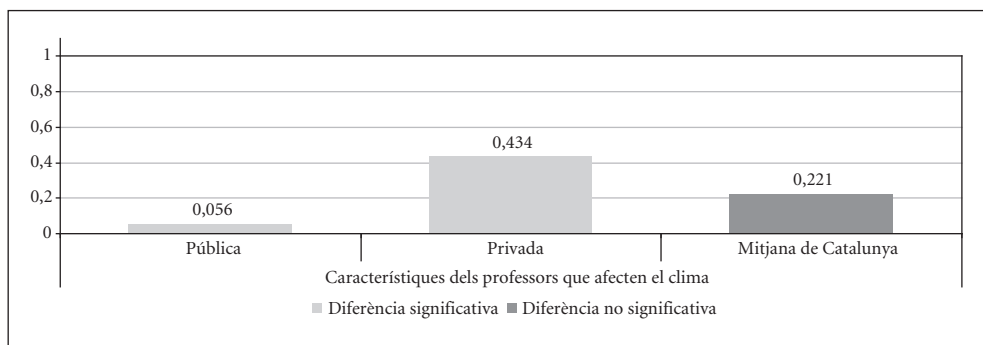

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

En aquest cas és destacable que el 18,3% dels alumnes assisteix a centres en què els professors tenen unes expectatives baixes sobre l'alumnat. Al mateix temps un 25,5% dels alumnes estudien en centres el personal dels quals, segons la percepció de les direccions, presenta resistències als canvis. Per últim, un 46% dels alumnes estan matriculats en centres el director o la directora dels quals afirma que força sovint hi ha una manca d'estímuls dels alumnes per assolir el seu potencial màxim.

Gràfic 14.

Índex de factors relacionats amb el professorat que afecten l'aprenentatge, segons la titularitat

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

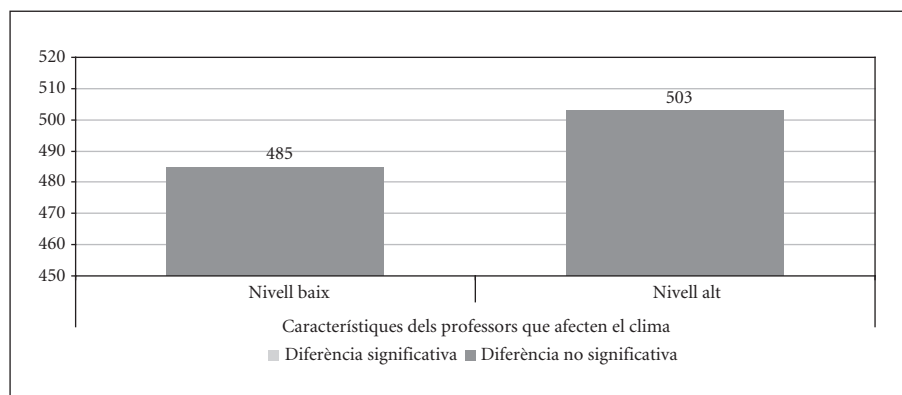
Com en el cas dels factors relacionats amb els alumnes, les respostes a les preguntes presentades anteriorment serveixen per crear l'índex de factors relacionats amb els professorat que afecten l'aprenentatge. Així, si analitzem les diferències segons la titularitat del centre (gràfic 14), el valor de l'índex és superior en els centres de titularitat privada respecte als públics. Aquest fet destaca que els directores i les directores dels alumnes escolaritzats en centres públics perceben que els factors associats al professorat afecten més negativament l'aprenentatge dels seus alumnes que els dels centres privats.

Per últim, el gràfic 15 presenta les diferències de rendiment en lectura en funció de si els alumnes estan matriculats en un centre en què el valor d'aquest índex és baix o alt.

En aquest cas la diferència de rendiment en lectura entre els alumnes escolaritzats en centres en què aquest índex se situa en un nivell baix i els alumnes de centres en què se situa en un nivell alt és de divuit punts, tot i que aquesta diferència no és estadísticament significativa.

Gràfic 15.

Puntuació en lectura segons el nivell de l'índex de factors relacionats amb el professorat que afecten l'aprenentatge

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

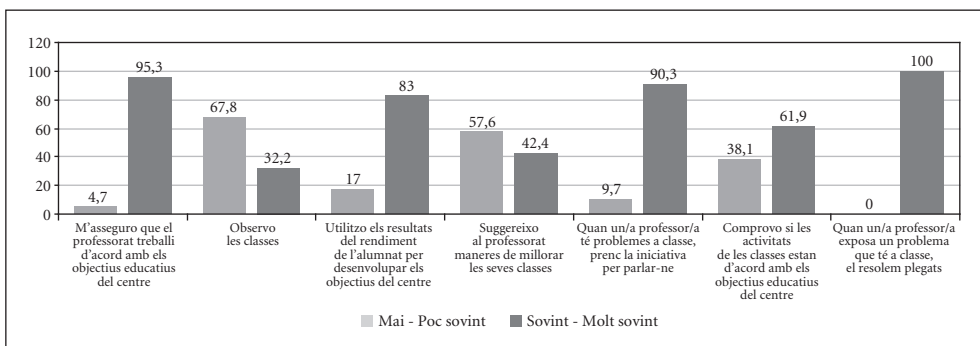
EL LIDERATGE DEL DIRECTOR O LA DIRECTORA

En aquest últim apartat analitzem el lideratge del director o la directora a partir de les respostes que ells mateixos ens han donat en el qüestionari. La pregunta del qüestionari és la següent: «tot seguit trobareu afirmacions sobre la gestió del vostre centre. Indiqueu amb quina freqüència feu realitzar les activitats següents en el centre durant el curs passat», tenint com a respostes possibles «mai», «poc sovint», «sovint» i «molt sovint». Com en els apartats anteriors, per facilitar la lectura de resultats, les quatre categories s'han agrupat en dues. Així mateix, la pregunta del qüestionari comprèn un conjunt d'activitats força extens, de les quals s'han seleccionat les que s'han considerat més rellevants.

El gràfic 16 presenta les freqüències de resposta a la pregunta i és destacable, per exemple, el fet que la majoria de l'alumnat assisteix a centres els directors dels quals no acostumen a observar les classes, així com tampoc no acostumen a fer suggeriments als professors del centre sobre com millorar la docència. En canvi, un 100% de l'alumnat

Gràfic 16.

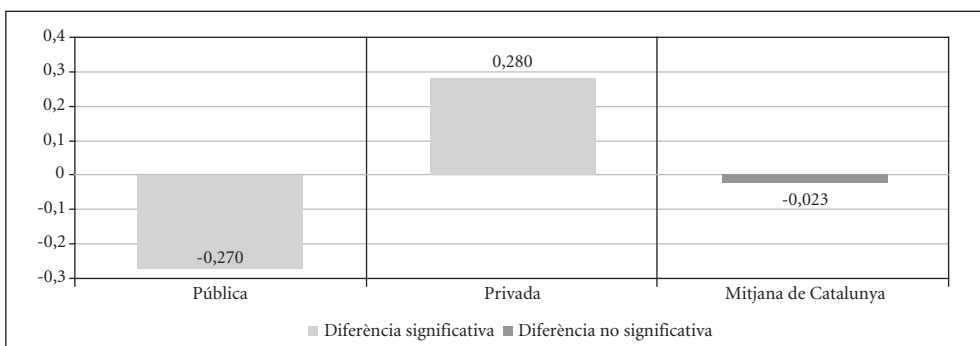
Freqüència d'activitats en el centre durant el curs passat

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

Gràfic 17.

Índex de lideratge dels directors i les directores segons la titularitat del centre

Font: Elaboració pròpia amb dades PISA-2009 de l'OCDE.

va a centres en què les direccions i el professorat treballen plegats de manera força freqüent quan es presenta un problema a classe.

D'altra banda, a partir de la pregunta sobre el lideratge en el qüestionari dels directors i directores, es construeix l'índex de lideratge del director o la directora,

que expressa numèricament quina és la implicació del director o la directora d'un centre en les tasques de gestió del centre. Com més alt és el valor de l'índex més participació de les direccions en els afers dels centres escolars. El gràfic 17 mostra el valor de l'índex de lideratge del director o la directora tant per als centres públics com per als privats; com s'observa, existeix una diferència àmplia entre el lideratge exercit pels directors i les directores dels centres privats respecte als directors i les directores de titularitat pública.

Conclusions

- L'alumnat català valora positivament el clima de disciplina a les aules, les relacions que té amb els docents, així com les actituds que tenen envers el centre.

Tot i això, aproximadament un 20% d'alumnes catalans assenyala que a les seves classes es produeixen situacions de tipus disruptiu de manera freqüent i aproximadament quatre de cada deu alumnes pensen que els seus docents no escolten realment el que ells diuen.

- Els alumnes que assisteixen a centres amb millor clima a l'aula, amb millors relacions estudiants-professors i que mostren una actitud millor envers el centre obtenen millors puntuacions en la prova PISA.

Sembla que els resultats indiquen que els índexs de clima de disciplina a l'aula, de relació estudiants-professors i d'actitud envers el centre estan relacionats amb el rendiment en lectura. Tot i això, s'ha de tenir en compte que pot existir una doble causalitat: el bon clima a l'aula o les bones relacions estudiants-professors poden afavorir un bon nivell de rendiment, però alhora els alumnes amb millor rendiment afavoreixen un bon clima a l'aula o presenten millors relacions amb els seus docents.

- Pel que fa al clima de disciplina a l'aula, les diferències principals s'observen segons el nivell socioeconòmic dels alumnes.

En relació amb el clima de disciplina a l'aula, les diferències en funció del sexe, de l'origen de l'alumnat i de la titularitat del centre no són estadísticament significatives, mentre que sí que s'observen diferències en funció del nivell socioeconòmic.

- Pel que fa a les relacions estudiants-professors, s'observen diferències segons el sexe, el nivell socioeconòmic i la titularitat dels centres.

Les noies, l'alumnat de nivell socioeconòmic alt i els estudiants que assisteixen a centres privats valoren més positivament les relacions que tenen amb els seus docents. Pel que fa a aquest aspecte, no s'observen diferències entre alumnat d'origen immigrant i els seus companys nadius.

- Pel que fa a l'actitud envers l'escola, no s'observen diferències segons el sexe, l'origen, el nivell socioeconòmic ni la titularitat dels centres.

Sembla que factors com els esmentats no tenen incidència en la valoració que fan els alumnes respecte del seu centre escolar.

- La majoria d'estudiants catalans assisteixen a centres els directors dels quals fan una valoració positiva dels seus alumnes.

Tot i que en general els estudiants dels centres catalans no presenten comportaments que afectin negativament el clima escolar, és remarcable que el 14% dels alumnes catalans assisteix a centres on la interrupció de les classes per l'alumnat és força o molt freqüent, i que l'11,9% dels alumnes assisteix a centres en què els estudiants no respecten els seus docents de manera relativament freqüent.

- La majoria d'estudiants catalans assisteixen a centres els directors dels quals fan una valoració positiva del seu professorat.

Tot i això, el 20% dels alumnes assisteix a centres els professors dels quals tenen unes expectatives baixes sobre l'alumnat, un 25,5% dels alumnes estudia en centres en què el personal presenta resistències als canvis i un 46% dels alumnes està matriculat

en centres en què el director o la directora afirma que força sovint hi ha una manca d'estímuls per assolir el potencial màxim dels alumnes.

- Els directors i les directores dels estudiants que assisteixen a centres privats fan una valoració més positiva dels seus alumnes i professorat que els de les escoles públiques.

Sembla que el comportament dels estudiants i les actituds dels docents a les escoles privades és valorat més positivament pels seus directors que a les escoles públiques.

- Els directors i les directores dels alumnes que van a centres privats presenten un lideratge més elevat que els de les escoles públiques.

La participació en tasques al voltant de la gestió del centre és més alta en els centres privats que en els centres públics.

Bibliografia

CROSNOE, R., JOHNSON, M.; ELDER, G. (2004). «Intergenerational Bonding in School: The Behavioral and Contextual Correlates of Student-Teacher Relationships». *Sociology of Education*, vol. 77, núm. 1, p. 60-81.

GAMORAN, A. (1993). «Alternative Uses of Ability Grouping in Secondary Schools: Can We Bring High-Quality Instruction to Low-Ability Classes?». *American Journal of Education*, vol. 102, núm. 1, p. 1-12.

GAMORAN, A.; NYSTRAND, M. (1992). «Taking Students Seriously», A: F. NEWMAN (ed.). *Student Engagement and Achievement in American Secondary Schools*. Nova York: Teachers College Press.

JENNINGS, P.; GREENBERG, M. (2009). «The Prosocial Classroom: Teacher Social and Emotional Competence in Relation to Student and Classroom Outcomes». *Review of Educational Research*, vol. 79, p. 491-525.

MARKS, G. N. (2010). «What aspects of schooling are important? School effectson tertiary entrance performance». *School Effectiveness and School Improvement*, núm. 21 (3), p. 267-287.

OECD (2010). *PISA 2009 Results: What Makes a School Successful? Resources, Policies and Practices* (Volum IV). París: OECD. En línia: <<http://www.oecd.org/dataoecd/11/16/48852721.pdf>>.